

Z obsahu 3. čísla:

Aktuální úvaha

Plaidoyer pro globální sociologii v době koronaviru
Geoffrey Pleyers

Recenzované články

Sociální zabezpečení je klíčem k české daňové reformě
Jaroslav Vostatek

Iracionalita státní podpory transformovaných fondů
ve světle jejich z(ne)hodnocení: Využití opt-in strategie
pro vyšší výnosy s nižším rizikem v DPS
Petr Brabec

Rozdíl v odměňování žen a mužů a rodičovství
Alena Křížková – Kristýna Pospíšilová
– *Romana Marková Volejníčková – Hana Maříková*

Ekonomická aktivita, materiální situace a adaptace
na chudobu vybraných skupin osob bez domova
Petr Holpuch – Olga Nešporová

Nerecenzované články

Projekt Krajská rodinná politika
Jitka Chrtková – Kateřina Drnková Jačková

FÓRUM

ODBORNÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

sociální politiky

Editorial

Aktuální úvaha

Plaidoyer pro globální sociologii v době koronaviru
Geoffrey Pleyers

Recenzované články

Sociální zabezpečení je klíčem k české daňové reformě
Jaroslav Vostatek

Iracionalita státní podpory transformovaných fondů ve světle jejich z(ne)hodnocení: Využití opt-in strategie pro vyšší výnosy s nižším rizikem v DPS
Petr Brabec

Rozdíl v odměňování žen a mužů a rodičovství
Alena Křížková – Kristýna Pospíšilová – Romana Marková Volejníčková – Hana Maříková

Ekonomická aktivita, materiální situace a adaptace na chudobu vybraných skupin osob bez domova
Petr Holpuch – Olga Nešporová

Vývoj politiky zálohovaného výživného prizmatem teorie sociální konstrukce cílových populací
Kamila Vlčková – Jitka Čampulková

1

2

4

13

19

26

34

Poznátky z praxe

Projekt Krajská rodinná politika
Jitka Chrtková – Kateřina Drnková Jačková

Recenze

Recenze knihy „Vzpomínky na 60 let v oboru sociální politiky, správy a práva (1955–2015)“
Jan Mertl

Recenze publikace „Metodologie výzkumu politiky“
Pavel Horák

Recenze knihy „Genderové nerovnosti v odměňování: Problém nás všech“
Anna Rybová

Informační servis čtenářům

Novinky z činnosti a publikací VÚPSVů

Novinky v knihovním fondu VÚPSVů

43

44

46

47

48

48

Editorial

Topical reflection

A plea for global sociology in times of the coronavirus
Geoffrey Pleyers

Reviewed articles

Social security is the key to Czech tax reform
Jaroslav Vostatek

The irrationality of providing state support for transformed funds in the light of their financial (non) appreciation: the use of an opt-in strategy for higher returns with lower risks in the form of a notional defined contribution (NDC) system
Petr Brabec

The gender pay gap and parenthood
Alena Křížková – Kristýna Pospíšilová – Romana Marková Volejníčková – Hana Maříková

The economic activity, material situation and adaptation to poverty of shelterless homeless persons
Petr Holpuch – Olga Nešporová

1

2

4

13

19

26

Development of a backed-up alimony policy from the viewpoint of the theory of the social construction of target populations
Kamila Vlčková – Jitka Čampulková

Findings from practice

The Regional Family Policy project

Review

Review of the book „Memories from 60 years in the field of social policy, administration and law (1955–2015)“

Review of the publication „Policy Research Methodology“

Review of the book „Gender pay inequalities: a problem that affects us all“

Information service for readers

News on RILSA's activities and publications

New publications in the RILSA library

34

43

44

46

47

48

48

For abstracts of the non-reviewed articles see the 3rd page of the cover.

Časopis je zařazen Radou pro výzkum, vývoj a inovace do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR a je indexován rovněž v databázi ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences).

Informace pro autory

Obsahové zaměření časopisu: sociální problematika v nejširším vymezení. Časopis se skládá ze dvou částí. V první, tvořené rubrikou Recenzované články, jsou uveřejňovány pouze recenzované příspěvky. O zařazení do recenzované části časopisu rozhoduje redakční rada na základě výsledků recenzního řízení, které je oboustranně anonymní. Redakce v tomto směru provádí potřebné kroky. Autoři mohou nabízet články do obou částí, tj. do recenzované i nerecenzované části. Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky. Autor by měl připojit úplnou kontaktní adresu včetně telefonního čísla a e-mailové adresy. Příspěvky zasílejte v elektronické podobě na adresu: petr.safarik@vupsv.cz.

Formální požadavky

Rukopis příspěvku do recenzované části (nejlépe v členění úvod, současný stav poznání, zkoumaná problematika a použité metody, výsledky, diskuse, závěr) o rozsahu zhruba 30 tisíc znaků včetně mezer v editoru MS Word musí vedle vlastního textu obsahovat 10–15řádkový abstrakt a klíčová slova, obojí v češtině a v angličtině. Grafy a obrázky musí být přizpůsobeny černobílému provedení (ve formátu excel skupinový sloupcový, ne prostorový). Připojeny musí být i jejich zdrojové soubory. Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

Více viz: www.vupsv.cz/casopis

FÓRUM sociální politiky

odborný recenzovaný časopis

3/2020

Vydává Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12
170 00 Praha 7 – Holešovice
IČO 45773009

Šéfredaktor: PhDr. Petr Šafařík
kontakt: petr.safarik@vupsv.cz
tel. +420 211 152 722, mob. +420 777 529 070

Tisk: Vydavatelství KUFŘ, s. r. o.
Naskové 3, 150 00 Praha 5

Distribuce a předplatné:
Česká pošta, s. p., odd. periodického tisku
Olšanská 38/9, 130 00 Praha 3
e-mail: postabo.prstc@cpost.cz
tel.: 800 300 302 (bezplatná infolinka ČR)

Prodej za hotové:
Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7 – Holešovice

Cena jednotlivého čísla: 60 Kč

Vychází: 6krát ročně

Dáno do tisku: 15. 6. 2020

Registrace MK ČR E 17566
ISSN 1802-5854 – tištěná verze
ISSN 1803-7488 – elektronická verze
© Výzkumný ústav práce sociálních věcí, v. v. i., Praha 2020

Redakční rada:

Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (předseda - VÚPSV)
Doc. Adina Barbulescu, PhD (West University of Timisoara)
Doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc. (FHS UK)
Doc. JUDr. Iva Fischerová, CSc. (MUP, o. p. s., VŠE)
Prof. Jason Heyes (Sheffield University)
Prof. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D. (ZSF JČU)
Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. (VŠE)
Mgr. Aleš Kroupa (VÚPSV)
PhDr. Věra Kuchařová, CSc. (VÚPSV)
Doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc. (VŠE)
Prof. Dr. Wim van Oorschot (Leuven University)
Prof. Ing. Eva Rievajová, Ph.D. (EU Bratislava)
Oksana Mikhaylovna Shubat, PhD (Ural Federal University)
Prof. PhDr. Tomáš Sirovátko, CSc. (MU)
Prof. dr hab. Marek Szczepeński (Poznan University of Technology)
Prof. Ing. Jaroslav Vostatek, CSc. (VŠFS)
Konstantinos N. Zafeiris, PhD (Democritus University of Thrace)

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

časopis Fórum sociální politiky se k Vám nyní dostává v dosud největším rozsahu – na 48 stranách jeho 3. čísla Vás čeká hned pět recenzovaných článků a tři recenze. Je tomu tak proto, že následující dvě vydání FSP budou monotematická a nechtěli jsme velmi zajímavé a aktuální příspěvky odsouvat až na zimu. Tím spíše, že část nynějších článků bezprostředně navazuje na stati, které jsme publikovali v přechozích třech číslech FSP.

Prvním z důležitých témat, která takto soustavně rozvíjíme, je reforma důchodového systému a souvisejících oblastí. Jaroslav Vostatek, profesor VŠFS, tentokrát navrhuje zásadní reformu příspěvků na sociální zabezpečení, která by přinesla jednak eliminaci řady daňových distorzí, jednak velké úspory nákladů na výběr daní a snížení administrativní zátěže podniků.

Petr Brabec z VŠE analyzuje systém českého doplňkového penzijního spoření a předkládá – obdobně jako Jaroslav Vostatek – řadu kritických zjištění. A také jasně formulované návrhy na změny, v tomto případě tedy fondového penzijního systému.

Obdobně velkého počtu obyvatel České republiky, respektive téměř všech, se týká problematika rozdílů v odměňování žen a mužů. Kolektiv autorek ze Sociologického ústavu Akademie věd ČR toto téma zpracovává ve vztahu k rodičovství. Mateřství je, jak dokládají, jednou z nejdůležitějších příčin rozdílů v průměrných mzdách mužů a žen v ČR. Autorky navrhují, jak upravit příslušný informační systém tak, aby bylo možné přímo sledovat mzdové z(ne)výhodnění v souvislosti s rodičovstvím. Také tento příspěvek tedy nabízí (i) decizní sféře velmi konkrétní řešení.

Článek Kamily Vlčkové a Jitky Čampulkové, doktorandek Institutu sociologických studií FSV UK, má rovněž předpoklady k tomu, aby ovlivnil i rozhodovací sféru. Nabízí totiž přehlednou rekapitulaci vývoje politik zálohovaného výživného od roku 1948 do současnosti, což se jistě dobře hodí v době, kdy je zavedení zálohovaného výživného součástí programového prohlášení nynější české vlády a přepracovaný návrh zákona o náhradním výživném byl 15. června vládou schválen a odeslán do Parlamentu ČR. Autorkami předložená analýza proměn sociální konstrukce rodičů-neplatičů a sólo rodičů pak má řadu přesahů a je jistě inspirativní i pro další disciplíny a témata. Zájemcům o širší souvislosti české rodinné politiky zde musím doporučit článek ze čtvrtého loňského čísla Fóra sociální politiky, kde Ivana Turková, tehdy odborná asistentka na VŠFS, velice zajímavě pojednala o marginalizaci přídavku na dítě v ČR v letech 2005–2017.

Také stať Petra Holpucha a Olgy Nešporové, pracovníků Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (dále též VÚPSV), se zabývá tématem rozvíjeným ve Fóru sociální politiky kontinuálně. Jejich pojednání přibližuje ekonomické aktivity a materiální situaci osob bez domova přespávajících venku. Za hlavní překážky úsilí proti extrémní chudobě a sociálnímu vyloučení badatelé označují nedostatek sociálního bydlení a absenci zákona o sociálním bydlení.

Vraťme se nyní k výše zmíněným blížícím se monotematickým číslovkám FSP. To čtvrté (srpnové) bude věnované sociálně politickým dopadům 4. průmyslové revoluce. Část autorů do toho určitě stihne zahrnout i vlivy koronavirové pandemie. S jistotou tomu tak bude v eseji „Čtvrtá průmyslová revoluce a pandemie mění náš svět“ od Petra Víška, výzkumného pracovníka VÚPSV. Pohled autora, který patřil mezi klíčové tvůrce československé/české polistopadové sociální politiky a byl mimo jiné i zakladatelem a dlouholetým ředitelem Socioklubu, čtenáře jistě zaujme. Informace a vybrané náhledy na očekávané dopady digitalizace, automatizace a robotizace bude Petr Víšek konfrontovat s dosavadními poznatky o vlivech koronavirové pandemie. Zamyslí se i obecněji nad důsledky pro budoucí vývoj společnosti a státu.

4. číslo FSP přinese i další stať od autorů VÚPSV, a sice s obsáhlými údaji o stavu a predikcích vývoje procesu digitalizace, uplatnění umělé inteligence atd. a o reálných i očekávaných vlivech na trh práce a zaměstnanost.

Sociálně politickým dopadům koronavirové pandemie budeme věnovat celé přespříští (říjnové) vydání FSP. Některé naše příspěvatelé možná inspiroje i zahraniční zamyšlení, jehož český překlad otiskujeme v nynějším, tedy 3. čísle Fóra sociální politiky.

Závěrem připomínám, že jsme otevřeni návrhům témat, přístupů nebo autorů/-ek, které byste na stránkách Fóra sociální politiky chtěli vidat.

S přáním inspirativního čtení a hezkého léta

Petr Šafařík
šéfredaktor

Plaidoyer pro globální sociologii v době koronaviru¹

Geoffrey Pleyers

Článek, publikovaný v anglickém originále letos v dubnu, tedy v době globálně vrcholící koronavirové pandemie, se zamýšlí nad výzvami, které onemocnění covid-19 přineslo pro společnost a zejména pro sociology. Poukazuje na proces deglobalizace, který dočasně zasáhl i sociální vědy, a pléduje pro globálnější sociologii. Podle autora to neznamená omezování se na makroanalýzy a metodologický globalismus. Naopak zdůrazňuje význam empirických a analytických poznatků z různých regionů. Následně komentuje čtyři významné tematické okruhy, jimiž sociální vědy zatím reflektovaly dopady koronavirové pandemie, a zdůrazňuje při tom i významné politické aspekty. Vyslovuje mj. obavu, že by pandemie mohla posílit autoritářské tendence využívající biopolitiku založenou na nových technologiích a umělé inteligenci.

Koronavirus vrátil vědu do středu veřejné sféry, a to i v zemích, kde ji populističtí lidé v minulosti delegitimovali. Epidemiologové, lékaři a biologové nám přinášejí fakta: pandemie každým dnem pokračuje, je mnohem horší než „silná chřipka“ a žádá si tisíce životů na všech kontinentech. Sociální vědci přicházejí s fakty, která jsou stejně tvrdá a nepochybnitelná: i když virus samotný je biologický činitel, který může infikovat každého z nás, v konfrontaci s ním jsme si zásadně nerovni. Když přijde na smrtelné důsledky viru, jsou politiky v oblasti veřejného zdraví a sociální nerovnosti přinejmenším stejně důležité jako naše tělesné reakce na něj. Sociální vědci prokázali, že pandemie covidu-19 není pouze sanitární krize. Je to rovněž krize sociální a politická a je třeba ji považovat za moment zlomu, který přinese velké změny do našich životů, našich společností i našeho světa. Ač jsou příspěvky sociálních věd k řešení koronavirové pandemie stejně důležité jako příspěvky tvrdých věd, a v mnoha ohledech je doplňují, tvůrčí politik je často odsouvají na vedlejší kolej.

S tím, jak se národní státy vracejí na scénu jakožto klíčoví hráči řídící reakci na pandemii, se i většina přispěvatelů v sociálních vědách zaměřuje na národní měřítko a obrací se na občany a tvůrce veřejných politik svých států. Vědci a experti provádějí národní statistické studie, analyzují odlišné dopady viru na různé třídy a etnické skupiny ve vlastní zemi, regionu či městě, přezkoumávají národní politiky (policies), které se mají s krizí vyrovnat, a přispívají k veřejným debatám v rámci svých států.

Tento vzestup metodologického nacionalismu je paradoxní, neboť pandemie covidu-19 je hluboce globálním jevem a bytostným důsledkem našeho globálního věku.² Pandemie odstartovala cyklus deglobalizace. Státy uzavřely hranice a cestování i mobilita ve světě prudce poklesly. Velké mezinárodní akce byly zrušeny či odloženy. Rodiny se izolovaly ve svých domovech a prioritou vlád států se stala ochrana proti viru a základní dodávky "vlastním lidem". Jedná se ovšem o globální fenomén. Virus se na zavřených hranicích nezastaví a odhaluje, jak hluboce jsme propojeni a vzájemně závislí. Díky bezprecedentnímu pohybu lidí po zeměkouli se

rozšířil rychleji a extenzivněji než jakákoliv jiná předchozí pandemie. Izolace a virové nebezpečí hluboce otřáslы společností a životy po celém světě. Jedná se o globální událost, která protíná každodenní život každého člověka naší planety.

Pro řešení pandemie je zásadní mezinárodní spolupráce v celosvětovém měřítku. To zcela jistě platí na poli medicíny a přírodních věd, máme-li dosáhnout lepšího pochopení viru samotného. Čiňští vědci izolovali a sekvencovali genom viru v lednu a sdělili výsledky desítek vědeckých studií, což otevřelo cestu k publikování tisíců odborných článků věnovaných covidu-19 napsaných lékaři, virology a epidemiology celého světa. Abychom lépe pochopili nový virus, zavedli lepší léčebné postupy, které mohou zachránit tisíce životů, a zmírnili šíření pandemie, musíme se poučit ze zkušeností, selhání a osvědčených postupů.

I v sociálních vědách si musíme vzít ponaučení ze zkušeností s pandemií získaných v jiných zemích a oblastech světa. Potřebujeme globálnější sociologii, abychom lépe porozuměli výzvě, kterým čelíme, a vypořádali se s nimi, shromáždili dobrou praxi a úspěšné příklady, varovali před hrozbami a přemýšleli o tom, jaký bude svět po skončení této celosvětové krize. Takováto globální perspektiva by se neměla podřizovat „metodologickému globalismu“ ani se omezovat na makroanalýzy. Podpora globálního pohledu neznamená zavržení národního měřítka. Vyžaduje naopak empirické, epistemické a analytické vhledy z různých regionů světa, které jsou plně ukotveny v realitě, jež je zároveň místní, národní, regionální a globální. Samotným cílem Mezinárodní sociologické asociace je tak pěstovat dialog mezi sociálními vědci všech kontinentů a kombinovat analýzy od místní po globální³ úroveň, od osobní subjektivity až po globalizaci.

Zatímco výroba a služby zažily během izolace (lockdown) ostrý pokles, sociální vědy byly během prvních měsíců pandemie obzvlášť živé. V médiích a na specializovaných serverech byly publikovány tisíce analýz. Většina těchto příspěvků se soustředila na čtyři skupiny výzev a debat: (1) odhalení a analýza sociálních dimenzí pandemie; (2) monitorování a analýza způsobů, jimiž poli-

tické režimy a národní vlády řešily krizi a kde se při tom vyjevila jejich slabost; (3) analýzy toho, jak pandemie a izolace hluboce zasáhly jednotlivce i společnosti, jak přetvářejí sociální vztahy a jak sociální aktéři zavádějí do praxe nové formy solidarity a způsoby života v tomto velmi specifickém kontextu; a (4) přemýšlení o tom, jaké mohou být dlouhodobé důsledky krize i způsobů, jimiž se s ní sociální aktéři vypořádávají, a jak připravit cestu k alternativním budoucnostem, které mohou kvůli krizi nastat.

1. Sociální dimenze pandemie

Prvotním úkolem sociálních věd je důsledně a kriticky hodnotit, jak virus působí na naši společnost. Příspěvek sociálních vědců spočíval v tom, že poskytli indikátory umožňující sledování pandemie a diskutovali o nich. Zjistili přitom, že i když virus může nakazit každého a všechny, pandemie nás ovlivňuje různě a způsob léčby viru je úzce spojen se sociálními faktory. Pandemie covidu-19 zvyšuje sociální nerovnosti a odhaluje sociální struktury, zejména co se týče třídy, rasy a genderu. Ve Spojených státech jsou menšiny více zasaženy mnohem více.⁴ Ve Francii zažila lidnatá předměstí během prvního měsíce izolace nárůst mortality o 72 %. Průřezový přístup je tudíž zásadní, abychom pochopili, jak je krize zakažena a proč jí čelíme hluboce nerovným a nespravedlivým způsobem.

Problém nabývá dramatického rozměru v globálním Jihu. Pandemie vystavuje odhadem dvě miliardy lidí riziku krajní chudoby. Virus má zničující důsledky pro nejzranitelnější společenství od favel v Riu a indických slumů po uprchlické tábory. Neformální pracovníci jsou bez příjmů a ve slumech a favelách, kde je sociální odstup nemožný, se virus rychle šíří přelidněnými ulicemi i obydlení. Obyvatelé slumů si navíc nemohou dovolit přestat na týden pracovat ani se zásobit potravinami a jsou tak více vystaveni viru mimo svou vlastní komunitu.

2. Vládnutí za covidu-19

Další soubor vznikajících sociálněvědných příspěvků analyzuje, jak se tvůrčí politik a politické režimy vyrovnávají se šířením

viru. Národní státy se prosadily jako hlavní aktéři zodpovědní za řešení pandemie. Tato obnovená síla národních států a národních společenství není novým fenoménem. Byl po desetiletí v jádru vzestupu Číny jako globální mocnosti a stal se i jádrem domácí a zahraniční politiky Spojených států za vlády Donalda Trumpa. V poslední dekádě jsme byli svědky vzestupu populistických a/nebo autoritářských lídrů států, kteří nacionalismus a autoritářství vrátili v naší době na čelnou pozici. Tento návrat nacionalismu a států na scénu však s propuknutím pandemie covidu-19 dosáhl ještě vyšší úrovně. Státy uzavřely své hranice a občané se obrátili na své národní vlády, aby jim poskytly ochranu, péči i pokyny. Mezinárodní instituce včetně OSN a Evropské unie se v globální krizi vypořády. Mezinárodní solidarita utrpěla jeden z nejsilnějších poklesů nedávné minulosti a úsilí najít vakcínu vypadá spíše jako globální závod mezi nadnárodními korporacemi než jako sdílená vědecká výzva.

Sociální vědci analyzovali, jak politické režimy na pandemii reagují a jaké výzvy tato pandemie před každý režim staví. Autorita populistických lídrů je zpochybněna, protože virus nelze redukovat na chřipku ani jej zařadit do kategorie „fake news“. Ačkoliv Čínská komunistická strana v rané fázi své reakce na nové onemocnění zažila selhání a tento fakt ukázal na limity autoritářských režimů, čínská vláda se s epidemií vyrovnala a nyní používá své zkušenosti i pomoci, kterou poskytuje ostatním zemím, k posílení vlastní diplomacie.

Pandemie představuje rovněž výzvy pro demokracii, neboť zdůrazňuje nerovnosti a někteří lidé tvrdí, že je nutná zvýšená sociální kontrola. Vyžaduje opětovné potvrzení základních hodnot demokratického systému, kde jsou rozhodnutí založena na vědeckých poznatcích a na občanské účasti a kontrole.

Pandemie odhalila silné a slabé stránky národních politických systémů. Nedostatečná efektivita národních vlád či situace, kdy lídr státu opakuje diskurzy zesměšňující pandemii či oddalující zavedení izolačních opatření, mohou mít za následek stovky či tisíce dalších úmrtí. Většina vlád nezhodnotila závažnost pandemie včas a nepodařilo se jim zavést základní ochranná opatření proti šíření viru mezi zdravotníky, o celé populaci nemluvě. Tváří v tvář této nečekané sanitární krizi nastolila každá vláda svou vlastní nekropolitiku. Prostřednictvím svých veřejných politik poskytují vlády některým lidem méně příležitostí vypořádat se s virem než jiným, přičemž lidé, kteří umírají doma nebo v domovech důchodců, se ve veřejných statistikách většiny zemí neobjevují. Pandemie a izolace rovněž proměnily vztahy mezi občany a vládou. Občané se obracejí na národní vlády, aby jim poskytly ochranu, péči a instrukce, jak pandemii uniknout. Mnozí z nich přijímají silnější státní sociální kontrolu a nové technologie sledování a rozpoznávání obličeje jako cenu, kterou je třeba zaplatit za omezení rozsahu pandemie a ukončení

izolace. Autoritářské, populistické i liberální vlády po celém světě mají sklon skrývat vlastní selhání a nedostatky z první krizové fáze sváděním viny na jednotlivé občany, kteří se nepodřizují izolačním opatřením.

3. Jak společnost reaguje

Třetí soubor sociálněvědných příspěvků zabývajících se důsledky koronavirové pandemie odhaluje a analyzuje, jak se sociální aktéři vypořádávají s krizí a navrhuji konkrétní řešení. Opatření sociálního odstupu ohrozila solidaritu, zpochybnila její význam a v mnoha případech zmenšila hranice společenství, v němž je solidarita praktikována. Ukázalo se, že pro udržení společnosti nad vodou jsou podstatné kolektivy, na něž je brán malý ohled. Zdravotní sestry a pečovatelské riskují své životy, aby poskytly péči pacientům a starým lidem. Pokladní v supermarketech náhle hrají viditelnou a důležitou roli v životech občanů. Sociální a solidární ekonomika otevírá cestu k hospodářství, které bude více lokální než dříve. V sousedstvích i ve městech se objevují nové solidární sítě, zároveň jsme ovšem svědky omezení solidarity na uzavřená národní společenství či rodiny. Tento soubor analýz rovněž zkoumá zásadní vlivy izolace na život lidí, subjektivitu a sociální vztahy. Mezigenerační vztahy získaly nové obrysy a nové významy. Digitální technologie převzaly podstatnou roli v udržování sociálních vztahů od přátelství až po nové chápání mládežnických dobrodružství v situaci izolace.

4. Vystane z krize nový svět?

Čtvrtý soubor analýz se zabývá dlouhodobými důsledky pandemie a společenskou reakcí na ni. Jakožto globální krize nečekaného rozměru a s nečekanými důsledky otevírá covid-19 nové horizonty možného a není vyloučeno, že bude uchopen jako příležitost k přetvoření světa. Krize otřásla ekonomickým dogmatem, které světu vládlo po desetiletí. Vnímání deficitu rozpočtu jako problémů i dogma ekonomického růstu jsou (dočasně) pozastaveny a vlády se soustředí na zmírnění pandemie.

Sociální vědci zdůraznili skutečnost, že krize může být i příležitostí k přeměně světa jiným způsobem. Mnozí zdůrazňují potřebu světa citlivějšího a pozornějšího k lidem, péči a sociálním nerovnostem a posílení systémů veřejné zdravotní péče. V situaci strmého pádu HDP a nárůstu státního dluhu volají nyní lídři států po zvýšené domácí produkci potravin a základního zboží.

Krize minulosti ovšem ukázaly, že tyto naděje na spravedlivější svět představují pouze jednu z možných alternativ budoucnosti, které krize může otevřít. Způsob, jakým byla pandemie dosud zvládnána, ukazuje, že na úrovni společnosti i mezi národy byla upřednostněna konkurence na úkor solidarity. Nejbohatší vyjdou z krize zásadně posílení. Namísto zvýšené solidarity na celostátní a mezinárodní úrovni může pandemie vést jedin-

ce i státy k upřednostnění ochrany vlastního společenství před sdílenými globálními zájmy. Aktéři, kteří po rozbití ekonomického dogmatu budou ve vhodné pozici k tomu, aby se chopili příležitosti, vůbec nemusí nutně být pro lepší veřejné služby a zdravotní péči pro všechny. Ve Spojených státech stejně jako ve většině ostatních zemí obrovské balíčky ekonomické pomoci směřovaly ohromné sumy veřejných peněz na záchranu velkých domácích podniků před krizí. Ať už se jedná o podniky nebo státy, ti, kdo se rychleji dostanou z krize ven, získají v globální konkurenci velký náskok - tak to alespoň naznačuje příklad Číny.

Pandemie může rovněž připravit půdu nové autoritářské éře s biopolitikou založenou na nových technologiích a umělé inteligenci. Část populace přijímá zostřený státní dohled a sledování za účelem boje proti šíření viru. Autoritářské režimy a jejich lídři jsou považováni za efektivní poskytovatele řešení a ochrany a Čína staví na svém rychlém zvládnutí epidemie, aby dobyla nové trhy a propagovala svůj model vládnutí. Co se biopolitiky a sociální kontroly týče, hranice mezi demokraciemi a autoritářskými režimy se stírá, neboť izolace omezila sociální protesty v některých zemích a ukázala se jako užitečná k omezování a kontrole obyvatelstva nejhudších předměstí.

Jak se lidstvo dostane z koronavirové pandemie? To záleží na medicíně a vědě, zejména na vytvoření vakcíny. Rovněž ale půjde o výsledek pokračujícího zápasu o sociální, politický i geopolitický význam pandemie i světa po pandemii.

- 1 Článek vyšel v angličtině v dubnu 2020 v internetovém periodiku Mezinárodní sociologické asociace (International Sociological Association) ISA Digital Worlds (dubnové číslo magazínu neslo titul Global Sociology and the Coronavirus), <https://www.isa-sociology.org/frontend/web/uploads/files/Global%20Sociology%20in%20Times%20of%20the%20Coronavirus.pdf>.
- 2 Albrow M. (1996) *The Global Age*, Cambridge: Polity.
- 3 Hanafi S. (2020) *A post-CoVid Sociology*, ISA Digital Worlds, duben 2020, <https://www.isa-sociology.org/frontend/web/uploads/files/Post-COVID-19%20Sociology.pdf>.
- 4 Purkayastha B. (2020) *Divided we stand - the pandemic in the US*, Open Movements/Open Democracy <https://www.opendemocracy.net/en/openmovements/divided-we-stand-the-pandemic-in-the-us>
- 5 Hanafi S. (2020) *Resurgent Authoritarianism: The Sociology of New Entanglements of Religions, Politics, and Economies*, úvodní slovo ke konferenci ISA World Congress of Sociology (Melbourne, Austrálie, 24.-30. července 2022), <https://www.isa-sociology.org/en/conferences/world-congress/melbourne-2022>.

Přeložil Mgr. Štěpán Kaňa.

Geoffrey Pleyers, Ph.D. (Geoffrey.Pleyers@uclouvain.be) je místopředsedou pro výzkum Mezinárodní sociologické asociace (International Sociological Association); vyučuje sociologii na Katolické univerzitě v Lovani (Belgie) a je předsedou programu „Sociální hnutí v globálním věku“ na Collège d'Etudes Mondiales (Paříž).